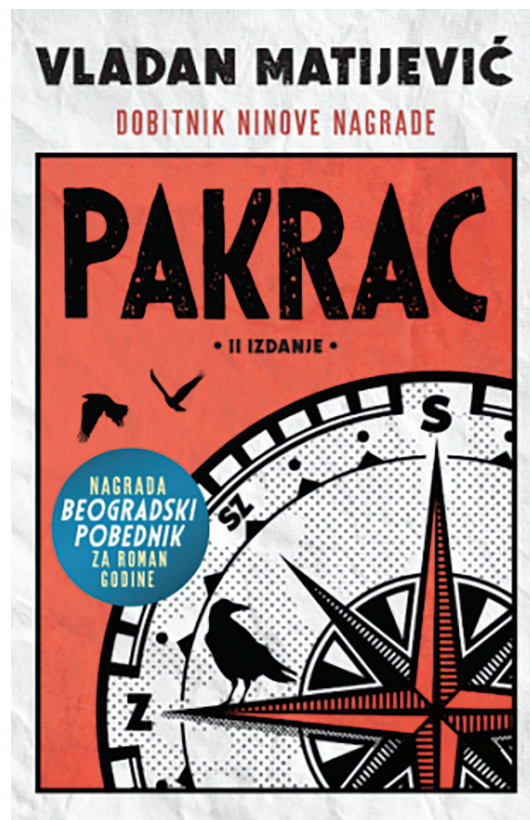

Предраг Петровић

РОМАН ИМА КАПАЦИТЕТ

Владан Матијевић, *Пакрац*, Лагуна, 2023.

Међу поетички, тематски и стилски разноликим српским романима објављеним током 2023. године, књига *Пакрац* Владана Матијевића вредносно је одскочила мајсторством приповедања којим се обликује аутентична и сложена слика савременог друштва. Као и у претходним Матијевићевим остварењима, тај исприповедани свет је наш, актуелан и препознатљив, али у исто време зачудан и застрашујући, наглашено апсурдан и гротескан, и можда баш због тога, болно уверљив. Овај особени, провокативни статус романескне стварности у *Пакрацу* проистиче из пажљиво одабране и приповедачки засноване „искошене” или „померене” психолошке перспективе из које је та стварност предочена. Главни јунак, опхрван траумама, паранојама и болестима, у фрагментарним монолошким исповестима упућеним имагинарном пријатељу Пепију, приповеда о свом дотрајавању у савременом Београду. Овај повратник са славонског фронта, сведок и учесник ратних ужаса с почетка деведесетих година прошлог века, покушава да опстане у свету који му се указује као да је

произашао из ратних злочина и насиља, у друштву које наставља да насиље и злочине производи и увеличава. Пакрац од пре неколико деценија, наставља се и претвара у јунаковој и приповедачевој свести у пакао модерног доба. Исписујући савремене, београдске „записе из подземља”, приче о српским пониженим и увређеним (анти)јунацима нашег доба, Матијевићев роман, пун буке и беса, суочава читаоце са феноменом зла, пратећи његова различита лица и манифестације на егзистенцијалном, друштвеном, политичком, психолошким, па коначно и на метафизичком плану.

За главног јунака романа с правом се може рећи да је један од најуспелијих и најсложенијих ликова савремене српске прозе, како због слојевите и никада до краја ухватљиве психолошке мотивације, потом удвојености која се током приповедања постепено разрешава, те способности да, у распону од лудила до луцидних промишљања, артикулише провокативну и на моменте беспоштедну критику српског друштва на прелазу векова. Иако се оглашава са друштвене маргине, он својим исказима погађа у центар наше друштвене стварности. Иако би се могао назвати негативним јунаком, због решености да неког убије, он се током романа указује као трагично и несхваћено биће које се све време бори са својом савешћу и траумама из прошлости. Када у завршном делу романа посматра младу политичку активисткињу Иру, фасциниран њеном идеализмом и борбеношћу, он заплаче над болном спознајом да је некада могао бити као она, „анђео неупрљан пристајањем на зло.” Окружен просјацима, пијаницама, криминалцима и невољницима, (анти)јунак *Пакраца* је заправо усамљен и издвојен, препуштен властитим страховима, опсесијама и визијама. Иако дотрајава на социјалном дну, он има профилисан уметнички сензибилитет и слојевит језички израз. Када у једном тренутку питају да ли има своју животну причу, он одговара да нема причу већ читав роман и то прилично политички некоректан, чиме на најбољи начин одређује поетички и политички профил *Пакраца*.

По непрестаном сучељавању са злом у себи и у свету, јунак Матијевићеве књиге има могуће литерарне претходнике – од Андрићевог Мустафе Маџара који упорно понавља да је свет пун гада, преко гротескних ликова прозе Миодрага Булатовића који се боре са ђаволима у себи и у другима, потом маргиналаца стварносне прозе и антихероја филмова црног таласа, па, коначно, до ликова из Матијевићеве збирке *Прилично мртви* и романа *Врло мало светило-сти*. Није случајно што се међу просјацима, уличним свирачима, букачима и ситним криминалцима у роману појави и један млади политички „жонглер”

који приповедача подсети на Џимија Барку из филма *Каг будем мртшав и део Живојина Павловића*.

Може се роман *Пакрац* читати и као стварносна али и као ноар проза, политички али још више и као психолошки роман, међутим он је првенствено београдски роман, припадајући особеном и препознатљивом романескном поджанру који се уобличио током двадесетог века, од романа Милутина Ускоковића, до остварења Борислава Пекића или Слободана Селенића. Приказујући сјај и беду престонице, урбану девастацију и отуђење, Матијевић исписује упечатљиве и живописне омаже карактеристичним београдским локалитетима, првенствено пијаци Ђерам и Булевару револуције, али и београдским биоскопима у којима се главни јунак препушта игри светлости и мрака.

Сва збивања у *Пакрацу*, све визије, сећања, намере и дрхтаји јунакове свети омеђени су извештајима из црне хронике који дају особени ритам приповедању и, наравно, призивају могуће обресе друштва и стварности у којој живимо. Роман Владана Матијевића не само да поставља питање како опстати у друштву чију колективну имагинацију обликују фразе, сензационализам и јунаци црне хронике, него, посредно, проблематизује статус и могућности књижевног израза у свету у којем је све више информација а све мање смисла, у којем су језик и комуникација, сведени на фразе, постали оруђа за производњу насиља и зла.

Коначно, има ли светлости, или бар *врло мало свейлосџи*, у узнемирујућем и трагичном свету романа *Пакрац*? Приповедачка уметност Владана Матијевића не само да нас суочава са мраком и патњом у човеку, она, у исти мах, код читаоца побуђује емотивну катарзу и емпатију. Продирући у интиму јунака, сучељавајући нас са његовом свешћу и савешћу, приповедање у роману *Пакрац* у знаку је ненаметљивог хуманистичког ангажмана усмереног ка спознаји онога што је можда најдрагоценије у животу и књижевности – осетљиве и грешне људске душе.